

Ook de uitgever en drukker werden gearresteerd en moesten een boete betalen.

Tegenover dergelijke prinsgezinde tijdschriften stonden tal van bladen van de patriotten, die zich als de aanvallende partij manifesteerden. De Leidse 'oortjesboekverkoper' Christoffel Frederik Koenig richtte zich bijvoorbeeld volledig op de uitgave van patriottische volksblaadjes, zoals *De politieke praatvaar* en *De politieke nalezer*. Die waren speciaal gericht op minvermogen Leidenaren en kostten slechts drie duiten (oortjes) per aflevering. In deze blaadjes, die werden geschreven door bekende Leidse patriotten, probeerde men de patriottische idealen op een eenvoudige manier uit te dragen. Dat gebeurde in dialogen tussen Jaap en Piet, waarin actuele gebeurtenissen werden becommentarieerd. Zo hoopte men het van oudsher oranjegezinde volk voor de patriottische partij te winnen. Fascinerend is ook de strijd van 'Zelandus vs. Zelandus'. In de *Post van den Neder-Rh n* werd een pro-Amerikaans gedicht geplaatst door een zekere Zelandus, het bekende pseudoniem van de Zeeuwse dichter Jacobus Bellamy. De Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog werd door de patriotten gezien als een vrijheidstrijd tegen een onderdrukkende macht, net als hun eigen verzet tegen stadhouder Willem V. In *De post naar den Neder-Rh n* werd een parodie op het gedicht geschreven, dit tot grote woede van Bellamy die de anonieme parodist van 'kruipende laagheid' beschuldigde. Hier volgt een fragment van het originele gedicht en van de orangistische parodie:

Bellamy:

Hoe! dapper Vaderland! zoudt gij nog langer wagten

Om 't vrije america uw vriendschap aan te biën?
Zoudt gij dat dapper volk niet als uw broeders achten.
Daar gij in hunnen staat uw eigen lot kunt zien? [...]

Anonieme parodist:

Voorzigtig, Vaderland! – Zult gij niet nog wat wachten,
Om een miltzuchtig Volk uw vriendschap aan te bien?
Zult g' een oproerig Rot als uwe broeders achten,
Schoon g' in *hun*' staat geen schijn zelfs van uw lot kunt zien? [...]

Dit voorbeeld illustreert hoe gedurende de patriottentijd literaire vormen werden ingezet ten behoeve van een politiek doel. De bundel *Stookschriften* is doorspekt met dergelijke voorbeelden en laat zien dat de tweede helft van de achttiende eeuw als gevolg van de politieke onrust een tijdperk was waarin politiek en literatuur onlosmakelijk met elkaar verbonden waren. Het is jammer dat er aan het einde van het boek op basis van alle bijdragen geen overkoepelend beeld wordt geschetst. Hierdoor blijft het boek enigszins een lappendeken. Het zou nuttig zijn geweest te reflecteren op de algemene positie van het politieke tijdschrift in de Republiek. Ook is het jammer dat er geen verband wordt gelegd tussen de tijdschriften en de pamfletten. Want hoewel Van Sas in het verleden heeft aangegeven dat de politieke tijdschriften de eeuwenoude pamflettentraditie geleidelijk aan begonnen te verdringen, werden gedurende deze jaren duizenden pamfletten, schotschriften en 'libellen' gepubliceerd. Die speelden een belangrijke rol in actuele en lokale kwesties. Deze kritiekpuntjes daargelaten, maakt het boek één ding op overtuigende en smakelijke wijze duidelijk: de Pruikentijd was allesbehalve saai.

Antoine Braet, *Retorische kritiek – Overtuigingskracht van Cicero tot Balkenende*. Den Haag: Sdu Uitgevers, 2007. 203 pagina's, ISBN 978-90 12 11956 6. Prijs: € 29,95.

Wie een communicatieopleiding volgt, behoort ook zijn klassieken te kennen. Dat is de stelling waarmee Antoine Braet aan de slag ging voor zijn boek *Retorische kritiek*. Braet neemt de term 'communicatieopleiding' ruim, want ook studenten Nederlands laat hij eronder vallen; ik ben het van harte met hem eens. Zoals ik het ook met zijn stelling eens ben. Sterker nog: iedereen dient zijn klassieken te kennen. Daarom is het goed dat Braet dit boek geschreven heeft, toch zeker omdat sommige stukken van die klassieken gewoon actueel zijn en dus niet klassiek in de zin van 'oud' of 'gecanoniseerd'.

Na de inleiding volgen vijf hoofdstukken die ieder een apart onderdeel van de retorica beschrijven: inhoud, ordening, verwoording, presentatie en kritiek. Het ene hoofdstuk is wat beter dan het andere, ik ben vooral gecharmeerd van hoofdstuk 4: 'De retoriek van de verwoording'. Dit hoofdstuk gaat over stijl en stijlfiguren, Braet komt met een lijst van 49 lemmata. Het probleem met de meeste stijlfiguren-hoofdstukken uit handboeken is dat er zoveel nageaapt wordt. Nagenoeg ieder boek heeft bij chiasme:

Denkend aan de dood kan ik niet slapen,
En niet slapend denk ik aan de dood,

de eerste twee regels uit 'Insomnia' van J.C. Bloem. Prachtige regels van onze grootste minor-poet en ze geven zeker aan hoe een chiasme kan werken, maar om nu keer op keer dit voorbeeld te moeten zien, is weinig inspirerend. Braet komt met een citaat van Helge Bonset uit de Leidse universitaire krant *Mare*:

Een en ander lijkt meer een poging de promotie op het niveau van iedere wetenschappelijke medewerker te brengen dan iedere medewerker op het niveau van de promotie.

Een opmerkelijke keuze, maar zeker geen slechte, omdat het Braet gaat om stijlfiguren in betogen in plaats van in gedichten. Bij iedere stijlfiguur staat een origineel voorbeeld, de auteur bewandelt hiermee de bermen van de platgetreden paden, en dat is toe te juichen. Raar is echter wel dat chiasme uitgelegd staat op pagina 117, maar dat de index aangeeft: '113-120'. De redactie van *Retorische kritiek* laat op dat punt wel wat steekjes vallen en deze slordigheid is jammer in een handboek, omdat het de opzoekmogelijkheden beperkt.

Het hoofdstuk over de ordening staat bij mij op nummer 2. Hoewel het vooral gaat over hoe je een betoog voor de rechtbank ordent, kun je het als lezer breder trekken. Een goed betoog is volgens de retorica opgebouwd uit dezelfde bestanddelen (van exordium tot en met peroratio), uiteraard kun je wat schuiven en kun je er je eigen draai aan geven, maar het komt steeds op hetzelfde neer. Ook de AIDA-formule komt voorbij (Attention [aandacht trekken], Interest [belangstelling wekken], Desire [de wens tot aanschaffen aanwakkeren], Action [de klant koopt het product]). Hoewel deze (uit de marketing afkomstige) formule als modern bekend staat, is het gewoon een variant op de klassieke retorica. Goed gezien, maar jammer dat dit net iets te kort besproken is. Deze paragraaf had van mij wat langer gemogen, met ook de VOCATIO-formule erbij (Verkenning [aandacht trekken], Omschrijving [belangstelling wekken], Confrontatie [het product tonen], Argumentatie [de voordelen van het product], Tegenwerpingen [de nadelen vóór zijn], Instemming [de klant vindt het ook een goed product], Order [de koop wordt gesloten]). Ik hou ervan om te lezen dat moderne

opvattingen gewoon varianten van oude ideeën zijn.

Het laatste hoofdstuk van *Retorische kritiek* is een case study van de Lewinsky-affaire. Braet neemt de speech van Bill Clinton onder loep aan de hand van een acht-punten-programma. Hiermee laat hij zien hoe je door middel van de klassieke retorica moderne betogen kunt analyseren. Een sterk voorbeeld, waarmee getoond wordt dat het klassieke nog niets aan actualiteit heeft ingeboet.

Ik vind *Retorische kritiek* een helder, goed boek. Hier en daar wat schoonheidsfoutjes, maar die worden in de tweede druk natuurlijk weggepoetst. De prijs is bovendien relatief laag (€ 29,95 voor 203 pagina's met een harde omslag), dus daarvoor hoeft je het boek niet in de winkel te laten liggen. Dit is taalbeheersing zoals ik die graag zie.

Bas Jongenelen

[INGEZONDEN MEDEDELING]

In de Toonkast: nieuwe bibliografie van Arnon Grunberg

Jos Wuijts (samenstelling), *Bibliografie vanaf het werk van Arnon Grunberg tot 2008. Gevolgd door diens 'De dood en de verkoop. Over de oorlog die handel in boeken heet'*. Leiden: SNL, 2008. SNL-reeks 19. ISBN 978-90-78531-08-1.

Dit jaar is Arnon Grunberg gastschrijver aan de Universiteit Leiden. Bij die gelegenheid verschijnt ook de nieuwe bibliografie van zijn werk, uitgegeven door de Stichting Neerlandistiek Leiden, als deel 19 in de SNL-reeks. De bibliografie is samengesteld door Jos Wuijts, antiquaar in ruste, wonend in Praag. Op dinsdag 2 september overhandigde hij Grunberg in Leiden het eerste exemplaar.

Wie dacht dat Grunberg (geboren in 1971) nog niet zo heel veel geschreven kan hebben, kan in deze 160 pagina's precies lezen hoe het wél zit. Alles wat

Grunberg publiceerde, is in dit boek te vinden: de titels van zijn romans, feuilletons, columns, brieven, reisverhalen, toneelwerk, etc. met alle vertalingen van zijn werk in het Japans, Zweeds, Engels, Kroatisch, etc. Daarnaast noemt Wuijts ook een aantal publicaties óver de schrijver, naast zijn werk als acteur en dramaturg, plus de publicaties van andere schrijvers die Grunberg als uitgever realiseerde via zijn eigen uitgeverij, Uitgeverij Kasimir. Grunberg blijkt een uiterst productief en veelzijdig auteur te zijn.

Jos Wuijts is Grunbergs bibliograaf sinds 1994 en publiceerde al eerder een bibliografie van diens werk, in het kader van de Boekenweek 1998, uitgegeven door Nijgh & Van Ditmar: *Serieuze poging tot een volledige bibliografie van de zelfstandige en verspreide geschriften van Arnon Grunberg*. Hij volgt het

werk van Grunberg op de voet en ook deze nieuwe bibliografie, die Grunbergs allereerste werk uit 1990 tot 2008 omvat, is opnieuw een poging zo compleet mogelijk te zijn. Dat Wuijts mogelijkerwijs nog hulp van het geëerde lezerspubliek kan gebruiken, spreekt voor zich. Wie weet, bijvoorbeeld, waar een geheimzinnige publicatie van Grunberg in *Click* (?) precies is te vinden?

Deze uitgave bevat bovendien de tekst van de 17^e Bert van Selm-lezing, die Arnon Grunberg op 2 september te Leiden hield, getiteld 'De dood en de verkoop. Over de oorlog die handel in boeken heet'.

N.B. Met een link onder SNL-reeks, naar: <http://letteren.leidenuniv.nl/nederlands/onderzoek/snl-reeks.jsp>, waar alles over kosten en bestelwijze te vinden is, inclusief de titels, etc. van alle SNL-delen.

[PERSONALIA]

Jelmer Birkhoff (1988) is BA-student Nederlandse Taal en Cultuur aan de Universiteit Leiden en redacteur van *Metaal*

Fred de Bree is bestuurslid van de LVVN en was tot februari 2005 docent letterkunde aan de Vrije Universiteit Amsterdam

Nina Geerdink heeft gestudeerd aan de Universiteit Utrecht (research master Nederlandse Taal en Letterkunde) en is sinds maart 2007 als aio (oudere Nederlandse letterkunde) verbonden aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Zij doet onderzoek naar auteursrepresentatie in de gedichten van Jan Vos (1610-1667) en Katharina Lescaillie (1649-1711).

Rick Honings is aio Moderne Nederlandse Letterkunde (van de 19^e eeuw) aan de Universiteit Leiden

Ludo Jongen is neerlandicus en docent Middel nederlandse letterkunde aan de Universiteit Leiden

Bas Jongenelen studeerde literatuurwetenschap aan de Universiteit van Tilburg en Nederlands aan de Fontys Lerarenopleiding in Tilburg. Aan die laatste instelling is hij verbonden als docent Nederlands

Maarten Klein is neerlandicus en als taal- en letterkundige werkzaam geweest aan de Radboud Universiteit Nijmegen

Wim Klooster is erevoorzitter van de LVVN en emeritus hoogleraar Taalkunde

Olga van Marion doceert Vroegmoderne Nederlandse letterkunde aan de Universiteit Leiden. Zij promoveerde op *Heldinnenbrieven. Ovidius' Heroides in Nederland* (Nijmegen: Vantilt, 2005) en

begint in 2009 aan haar NWO-Veni-project 'Indigenous roots of the Dutch Renaissance' ofwel 'Ridders in de Renaissance' Jolien Stroo (1985) studeerde Nederlands aan de universiteiten van Leiden en Utrecht. Is momenteel werkzaam als tekstredacteur.

Margriet van der Waal is in 2006 aan de Rijksuniversiteit Groningen gepromoveerd op het proefschrift *The Battle over the Books: processes of selection in the South African literary field*. Zij is sinds 2007 werkzaam als universitair docent bij de programma's 'Kunsten, Cultuur en Media' en 'Euroculture' aan de Faculteit der Letteren van de RUG